

Др Александар С. Мојашевић,*
Ванредни професор Правног факултета,
Универзитет у Нишу

Бојана Арсенијевић,
Докторанд Правног факултета,
Универзитет у Нишу

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД
doi:10.5937/zrpfni1880445M

UDK: 343.54-055.5./7(497.11 Niš)

Раđ примљен: 30.09.2018.

Раđ прихваћен: 23.10.2018.

АНАЛИЗА ПРИМЕНЕ ЗАКОНА О СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ ПРЕД ОСНОВНИМ СУДОМ У НИШУ **

Апстракт: У овом раду анализирају се ефекти примене Закона о спречавању насиља у породици пред Основним судом у Нишу. Будући да је један од основних циљева овог Закона превенција било ког облика насиља у породици, основно питање је да ли је Закон остварио овај циљ у првим месецима након почетка његове примене 1. јуна 2017. године. Ради одговора на ово питање, акценат је стављен на ефикасност поступања државних органа у превенцији насиља, као и новоуведених института (процена ризика од насиља, изрицање хитних мера и других). У ту сврху прикупљени су и анализирани подаци из службених евиденција надлежних државних органа (суда, тужилаштва и полиције), који се односе на предмет истраживања. Најважнији налази су да је Закон у првих шест месеци примене остварио следеће резултате: успешно је реализована сарадња полиције, тужилаштва и суда; повећан је број пријава случајева насиља; и повећан је број процесуираних случајева насиља. Генерално гледано, примена Закона има одређене позитивне ефекте, у виду веће активности државних субјеката и охрабрења грађана да пријављују насиље у породици, али је за процену његових стварних (нарочито превентивних) ефеката у пракси потребно дужи време.

Кључне речи: Закон о спречавању насиља у породици, Основни суд у Нишу, примена, хитне мере, превенција, насиље у породици.

* mojasevic@prafak.ni.ac.rs
a.bojana@prafak.ni.ac.rs

** Раđ је саопштен на међународној научној конференцији „Право пред изазовима савременог доба“, која је одржана 13. и 14. априла 2018. године на Правном факултету Универзитета у Нишу

Овај чланак је резултат рада у оквиру пројекта под називом „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору“, финансираног од стране Министарства просвете и науке Републике Србије (референтни број 179046).

1. Увод

Последњих деценија приметан је тренд појачане легислативне активности на пољу спречавања и кажњавања насиља у породици, а нарочито насиља над женама и децом, на међународном и домаћем нивоу. Савет Европе усвојио је 2011. године Конвенцију о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, познату и као Истанбулска конвенција, коју је и наша држава ратификовала¹. Најновије активности Републике Србије у овој области огледају се у усвајању Закона о спречавању насиља у породици² и Закона о изменама и допунама Кривичног законика,³ оба од 23. новембра 2016. године. Почетак примене Закона о спречавању насиља у породици (у даљем тексту: Закон), као и ступање на снагу Закона о изменама и допунама Кривичног законика, било је одложено до 1. јуна 2017. године, како би институционални субјекти, којих се примена Закона тиче, имали довољно времена за специјалну едукацију и организовање спровођења законских норми у пракси.

Пре доношења Закона, постојеће кривичноправне и грађанскоправне норме, које су се тикале насиља у породици, биле су усмерене на санкционисање већ извршеног акта насиља. Међутим, није постојао законски основ за спровођење превентивних активности државних органа како у конкретним ситуацијама акт насиља не би био извршен. Наравно, треба имати у виду генерално и специјално превентивно дејство које остварују запрећена правна санкција и изречена санкција у одговарајућем судском поступку. Но, празнина у домаћем праву је постојала у оним ситуацијама када насиље предстоји, али жртви није могла бити пружена заштита и само насиље спречено. Другим речима, у пракси су препознате ситуације када је очито да ће до насиља доћи, али државни органи нису имали законску могућност да потенцијалну жртву заштите од предстојећег догађаја.

Одговарајући на овако препознату потребу за превентивном активношћу државних органа, законодавац је домаћу легислативу употпунио законом чија је основна сврха да служи превенцији насиља у породици,⁴ као друштвено штетног и криминогеног понашања. Појам насиља у породици у смислу овог закона не исцрпљује се у кривичноправном одређењу бића

1 Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 12/13.

2 Закон о спречавању насиља у породици, Сл. гласник РС, бр. 94/2016.

3 Закон о изменама и допунама Кривичног законика, Сл. гласник РС, бр. 94/2016.

4 Видети: чл. 2 Закона о спречавању насиља у породици.

кривичног дела насиље у породици из чл. 194. Кривичног законика.⁵ Напротив, Закон се односи на спречавање насиља у породици схваћеног као акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља, и то према лицима које овај закон одређује као чланове породице.⁶ Истовремено, сврха Закона обухвата и пружање заштите и подршке жртвама насиља у породици.⁷ Закон се примењује и на сарадњу у спречавању насиља у породици у кривичним поступцима за одређена кривична дела и пружање заштите и подршке жртвама тих кривичних дела.⁸

Спречавање насиља у породици остварује се откривањем постојања непосредне опасности да лице учини или понови насиље, као и предузимањем превентивних активности према потенцијалном учиниоцу.⁹ Другим речима, превентивна сврха Закона огледа се у активностима државних органа када акт насиља није извршен, али постоји непосредни ризик да буде извршен, те се потенцијалном учиниоцу ставља у изглед ефикасност државног репресивног органа који такво понашање не толерише и санкционише.

Уколико се, пак, акт насиља догодио и постоји непосредна опасност од његовог понављања, превентивна активност државних органа усмерена је на спречавање понављања акта насиља, због чега се учинилац удаљава од жртве одмах, без одлуке која ће бити донета у редовном судском поступку. На тај начин су отклоњени недостаци у постојећем кривичноправном и грађанскоправном поступку пружања заштите жртви. Сада државни органи имају законом регулисане могућности да учиниоца удаље из заједничког стана, као и да му забране контакт и приближавање жртви, иако редовни поступак, било кривични било грађански, није окончан или још није ни отпочео.

Ову сврху законодавац настоји да оствари регулисањем процедуре предузимања одговарајућих хитних мера према учиниоцу кривичних дела са елементом насиља према члановима породичне заједнице.¹⁰ Закон

5 Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр, 107/2005 – испр, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016. У даљем тексту биће коришћена и скраћеница КЗ.

6 Видети: чл. 3 Закона о спречавању насиља у породици.

7 Видети: чл. 2 Закона о спречавању насиља у породици.

8 Видети: чл. 4 Закона о спречавању насиља у породици.

9 Видети: чл. 3 Закона о спречавању насиља у породици.

10 У наставку рада уместо формулација „потенцијални учинилац“ и „потенцијална жртва“ користимо изразе „учинилац“ и „жртва“ због једноставности изражавања, обухватајући тиме и ситуацију када лице није извршило акт насиља, али је процењена

регулише две хитне мере и то: меру привременог удаљења учиниоца из стана и меру привремене забране учиниоцу да контактира жртву и да јој прилази.¹¹ Хитне мере изриче надлежни полицијски службеник на основу сопствене процене постојања непосредног ризика од извршења или понављања акта насиља у породици, у свакој конкретној ситуацији,¹² при чему хитне мере могу трајати највише четрдесет и осам сати.¹³ Наредбе полиције контролише јавно тужилаштво, путем свог овлашћења да поднесе предлог суду за продужење трајања изречене хитне мере.¹⁴ Суд доноси одлуку да ли се изреченој хитној мери продужава трајање и за који временски период,¹⁵ а који не може бити дужи од тридесет дана.¹⁶ Уколико учинилац прекрши изречену или продужену меру, казниће се за прекршај казном затвора до 60 дана.¹⁷ Током целокупног поступка наведени државни органи сарађују са центром за социјални рад и старају се о заштити и пружању подршке жртви.¹⁸

2. Методолошки оквир истраживања

Полазећи управо од истакнуте намере законодавца приликом доношења Закона, у овом раду се испитује да ли је у почетном периоду примене Закона заиста остварена сврха, односно да ли је Закон допринео превенцији извршења кривичних дела која представљају или имају за последицу насиље у породици.¹⁹ Имајући у виду то да је прошло више од шест месеци

непосредна опасност да ће га учинити, као и ситуацију када лице јесте извршило акт насиља и процењена је непосредна опасност да ће га поновити.

11 Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 – испр, 107/2005 – испр, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016. У даљем тексту биће коришћена и скраћеница КЗ.

12 Видети: чл. 14–17 Закона о спречавању насиља у породици

13 Видети: чл. 21 Закона о спречавању насиља у породици.

14 Видети: чл. 18 Закона о спречавању насиља у породици.

15 Видети: чл. 19 Закона о спречавању насиља у породици.

16 Видети: чл. 21 Закона о спречавању насиља у породици.

17 Видети: чл. 36 Закона о спречавању насиља у породици.

18 Видети: чл. 2, 7 и 31 Закона о спречавању насиља у породици.

19 Успешно остварена сврха превенције, кроз примену хитних мера, очекује се да допринесе смањењу броја кривичних поступака због наведених кривичних дела. Хитне мере се изричу када постоји непосредна опасност од насиља. Вођење судског поступка подразумева постојање оправдане сумње да је извршен акт насиља, у виду одговарајућег кривичног дела. Уколико изрицање хитних мера није било довољно да спречи кулминацију насиља, што се има одразити и у броју кривичних пријава и у броју покренутих судских поступака, онда сврха превенције није остварена.

од почетка примене Закона, одређене прелиминарне оцене његових ефеката свакако се могу дати.²⁰

Полази се од тога да је у периоду примене Закона мања учесталост покренутих кривичних поступака пред Основним судом у Нишу, због извршења кривичних дела са елементима насиља у породици, у односу на компаративни период пре почетка примене Закона. Реч је о кривичним делима наведеним у Закону и то: прогањање, силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба злоупотребом положаја, недозвољене полне радње, полно узнемиравање, подвођење и омогућавање вршења полног односа, посредовање у вршењу проституције, приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетника за порнографију, навођење детета на присуствовање полним радњама, запуштање и злостављање малолетног лица, насиље у породици, недавање издржавања, кршење породичних обавеза, родоскрвнуће и трговина људима.²¹ Ради провере ове основне хипотезе, упоређена је учесталост кривичних поступака због наведених кривичних дела покренутих у периоду од 1. јуна 2017. године до 15. јануара 2018. године (као периода примене Закона) и у периоду од 1. јуна 2016. године до 15. јануара 2017. године (као компаративног периода пре примене Закона).²²

Но, осим фреквенције кривичних поступака, циљ је испитати и фреквенцију пријава насиља и изрицања хитних мера (забране приласка и контакта и удаљење из стана), затим учесталост изречених хитних мера према полу учиниоца и месту његовог/њеног пребивалишта, као и према полу жртве. С тим у вези, очекује се интензивније пријављивање насиља, као и значајно више изречених хитних мера према мушкарцима у односу на жене. Такође, очекивање је да је више хитних мера изречено према учиниоцима са пребивалиштем у граду, као и да је међу жртвама насиља више припадница женског пола.

20 Предмет интересовања аутора била је примена Закона и остваривање превенције насиља у породици. Ништа мање није значајно питање примене Закона и пружање заштите и подршке жртвама насиља у породици, али то остаје тема неког будућег истраживања.

21 Видети: чл. 4 Закона о спречавању насиља у породици. Истраживањем није обухваћено кривично дело обљуба над дететом из чл. 180 Кривичног законика, иако је наведено у чл. 4 Закона о спречавању насиља у породици, из разлога што је за вођење кривичног поступка због извршења овог кривичног дела стварно надлежан виши суд. Такође, истраживањем нису обухваћени квалификовани облици набројаних кривичних дела за које је стварно надлежан виши суд.

22 Овај компаративни период пре примене Закона изабран је тако да буде подударан периоду након примене Закона према дужини, али и неким другим карактеристикама (рецимо, намерно је биран период летњих месеци).

Ради остварења овог другог циља, спроведено је истраживање случајева насиља у породици у јурисдикцији Основног суда у Нишу, у периоду од 1. јуна 2017. године до 15. јануара 2018. године.²³ Истраживањем су обухваћени подаци о броју пријављених случајева насиља у породици Полицијској управи у Нишу, о броју случајева у којима је Полицијска управа у Нишу изрекла хитну меру сходно Закону, о броју случајева у којима је Основно јавно тужилаштво у Нишу предложило продужење трајања изречене хитне мере, као и о броју случајева у којима је Основни суд у Нишу одлучио о продужењу трајања изречене хитне мере. Такође, обухваћени су подаци и о другостепеном поступку по жалби против одлука Основног суда у Нишу, као и подаци о покренутим прекршајним поступцима пред Прекршајним судом у Нишу. Прикупљени су и подаци о полу и старости учинилаца, о полу и старости жртава, о њиховом међусобном сродничком односу, као и о њиховом месту пребивалишта. Узорак истраживања је обухватио случајеве насиља у породици процесуираних пред Основним судом у Нишу током следећих месеци: јун, август и децембар 2017. године.²⁴

У сврху обраде прикупљених података коришћен је СПСС програм. Но, поред статистичког метода, коришћен је и нормативни метод научног истраживања, и то у мери неопходној ради остваривања основног циља истраживања (анализе ефеката примене Закона). Резултати истраживања омогућили су увид у полну и старосну структуру учинилаца насиља и жртава насиља и дали одговарајућу слику о учесталости насиља и врсти породичних односа у којима је оно најзаступљеније.

23 Ради прикупљања потребних података, аутори су се обратили одговарајућим захтевима Полицијској управи у Нишу, Основном јавном тужилаштву у Нишу и Основном суду у Нишу, на које (захтеве) су наведени субјекти позитивно одговорили. Захтев за спровођење истраживања поднет је Основном суду у Нишу 15. јануара 2018. године, те је, логично, овај датум наведен као последњи дан временског периода обухваћеног истраживањем. По пристиглом одобрењу, истраживање у Основном суду у Нишу спроведено је током фебруара и марта 2018. године.

24 Месец јун је изабран као први месец примене Закона, месец август због годишњих одмора када су чланови породице најчешће заједно, а месец децембар као последњи цео месец примене Закона који је обухваћен спроведеним истраживањем.

3. Резултати истраживања са дискусијом

Табела 1. Кривични предмети Основног суда у Нишу за кривична дела из чл. 4 Закона о спречавању насиља у породици, у посматраним периодима²⁵

Кривично дело	Период 1. 6. 2016–15. 1. 2017.	Период 1. 6. 2017–15. 1. 2018.
Члан 138а КЗ	Х	0
Члан 178 КЗ	0	0
Члан 179 КЗ	0	0
Члан 181 КЗ	0	0
Члан 182 КЗ	2	3
Члан 182а КЗ	Х	0
Члан 18 КЗ	1	0
Члан 184 КЗ	0	0
Члан 185 КЗ	0	0
Члан 185а КЗ	0	0
Члан 193 КЗ	1	0
Члан 194 КЗ	20	64
Члан 195 КЗ	5	37
Члан 196 КЗ	0	0
Члан 197 КЗ	0	0
Члан 388 КЗ	0	0
Укупно:	29	104

Ако се сагледа укупан број кривичних предмета, Табела 1 показује да је у периоду примене Закона било покренуто више кривичних поступака (104) пред Основним судом у Нишу, због свих кривичних дела чијој превенцији Закон треба да служи, него у компаративном периоду пре почетка примене Закона (29). Статистичка анализа указује на постојање значајне разлике у броју кривичних поступака (предмета) у два периода.²⁶

²⁵ Ознака „х“ у табели, код кривичних дела из чл. 138а и 182а КЗ, подразумева да за ова кривична дела нема података за први посматрани период. Ова два кривична дела уведена су у кривично законодавство изменама и допунама Кривичног законика из 2016. године, које су ступиле на снагу 1. јуна 2017. године, у исто време када је почела примена Закона, те за њих не постоје подаци за период пре примене Закона.

²⁶ Непараметарски z-тест за пропорцију (биномни тест) указује на статистичку значајност $p = 0,000$.

Интересантно је то да је број кривичних предмета у периоду примене Закона за кривично дело насиље у породици из чл. 194 Кривичног законика порастао више од три пута, а за кривично дело недавање издржавања из чл. 195 Кривичног законика више од седам пута, у односу на посматрани период пре доношења и примене Закона. С тим у вези, неколико чињеница треба истаћи.

Наиме, пре примене Закона, до завршетка судског поступка учинилац насиља је остајао у заједничком стану и даље је имао непосредан контакт са жртвом насиља. Треба имати у виду то да жртве нису биле нарочито охрабрене да пријављују насиље јер су се плашиле реакције учиниоца, или нису виделе излаз из настале ситуације. Штавише, и када су пријављивале насиље, с обзиром на блиске породичне односе у којима се ова лица налазе, као и у условима наставка непосредног контакта, неретка ситуација била је да жртва свој исказ дат полицији промени. Услед тога је јавно тужилаштво остајало без чињеничне основе предмета, упркос томе што се радило о кривичним делима која се гоне по службеној дужности, те није ни вођен судски поступак.

Хитне мере које је Закон увео у домаћи правни систем управо треба да омогуће да учинилац насиља буде одмах удаљен из заједничког стана, пружајући жртви осећај сигурности и заштите, што представља посебно охрабрење и подстицај жртви да пријави насиље.²⁷ Поред тога, хитне мере треба да омогуће и дистанцирање жртве од учиниоца, који у таквим условима не може директно да утиче на жртву да промени свој исказ.²⁸

Изречене хитне мере истовремено представљају озбиљно и последње упозорење учиниоцу да се акти насиља неће толерисати, те се очекује да ће се тиме утицати на промену његових ставова и одлуку да не изврши насиље.²⁹ Дакле, новим решењима Закон пружа другачије подстицаје у погледу понашања жртве (да пријави непосредну опасност од насиља) и учиниоца (да се уздржи од аката насиља и да не врши притисак на жртву). Да ли су та решења заиста уродила плодом, може се видети у даљој дискусији, нарочито на основу анализе података из Табеле 3. Но, пре тога приказујемо евиденцију Основног јавног тужилаштва у Нишу за кривично дело насиље у породици.

27 Да ли ће жртва заиста то и учинити зависи, између осталог, и од њене личности, прилика у којима живи, економске ситуације и других фактора.

28 Овај ефекат ће се остварити под условом да учинилац поштује изречену меру. Уколико поступи супротно, биће кажњен за прекршај казном затвора до 60 дана.

29 Да ли ће до тога заиста и доћи, зависи од његове структуре личности, прилика у којима живи и других фактора.

Табела 2. Евиденција Основног јавног тужилаштва у Нишу за кривично дело насиље у породици из чл. 194 Кривичног законика.

Период	Кривичне пријаве	Оптужни акти	Осуђујуће пресуде
1. 6. 2016–15. 1. 2017.	280	55	39
1. 6. 2017–15. 1. 2018.	468	41	21

У евиденцији Основног јавног тужилаштва у Нишу (ОЈТ) за кривично дело насиље у породици из чл. 194 Кривичног законика (Табела 2) откривена је неподударност са подацима из евиденције Основног суда у Нишу. На пример, Табела 1 показује да је у другом периоду било 64 кривичних предмета због кривичног дела насиље у породици, а према евиденцији ОЈТ, у другом периоду је поднет 41 оптужни акт за исто кривично дело. Ово, али и друга непоклапања у подацима, указују на могућу нетранспарентност и/или некоординисаност у раду одговарајућих служби у суду и јавном тужилаштву, што отежава извођење одговарајућих закључака у вези са предметом истраживања.

Без обзира на речено, оно што је очигледно на основу Табеле 2 јесте значајан пораст броја кривичних пријава за кривично дело насиље у породици: у првом периоду 280, у другом периоду 468.

Табела 3. Случајеви насиља у породици у којима су поступали надлежни органи у складу са Законом о спречавању насиља у породици.

Поступање надлежног органа	Број случајева
Полицијска управа у Нишу	
Примљене пријаве насиља од стране члана породице	839
Утврђена непосредна опасност од насиља	729
а) Изречена хитна мера забране контакта и приласка	729
б) Изречена хитна мера удаљења из стана	343
Поднете кривичне пријаве за кривично дело насиље у породици	222
Основно јавно тужилаштво у Нишу	
Примљене наредбе о изреченим хитним мерама	823
Предложено продужење изречене хитне мере	552
Основни суд у Нишу	
Усвојени предлози за продужење изречене хитне мере	537

Одбијени предлози за продужење изречене хитне мере	15
Жалба на одлуку Основног суда у Нишу	8
Потврђене одлуке Основног суда у Нишу од стране другостепеног суда	7+1/21*
Прекршајни суд у Нишу	
Поднете прекршајне пријаве због кршења изречене хитне мере	60
Изречене казне затвора због кршења изречене хитне мере	60

* Податак „7+1/2“ означава да је у другостепеном поступку било седам потврђених првостепених одлука, а да је једна првостепена одлука била делимично потврђена, а делимично преиначена.

Подаци представљени у Табели 3 указују на то да је у посматраном периоду од 1. јуна 2017. године до 15. јануара 2018. године Полицијска управа у Нишу примила 839 пријава насиља у породици. Сходно извршеној појединачној процени ризика у сваком од пријављених случајева, у 110 случајева било је процењено да нема непосредне опасности од насиља у породици, док је у 729 случајева процена била да непосредна опасност постоји. У свих 729 случајева, у којима је утврђено постојање непосредне опасности, била је изречена хитна мера забране контакта и приласка, а у 343 случаја, поред хитне мере забране контакта и приласка, била је изречена и хитна мера удаљења из стана (у 47% случајева од свих случајева у којима је утврђена непосредна опасност). Другим речима, хитна мера удаљења из стана није била самостално изрицана и изречена је у скоро половини случајева где је утврђена непосредна опасност. Полицијски службеници су у наведеном периоду поднели 222 кривичне пријаве за кривично дело насиља у породици (у 30% случајева од укупног броја пријава).³⁰

У истом периоду, у Основно јавно тужилаштво у Нишу пристигле су 823 наредбе о изреченим хитним мерама, и то 729 наредби од Полицијске управе у Нишу, а остале наредбе од полицијских управи у Сврљигу, Дољевцу и Гаџином Хану.³¹ Основно јавно тужилаштво у Нишу предложило је продужење изречених хитних мера у 552 случаја, што чини 67% од укупног броја пристиглих наредби.

30 Према евиденцији ОЈТ, било је поднето 468 кривичних пријава у истом периоду, што говори о претходно истакнутој неподударности у подацима суда и ОЈТ.

31 У складу са подручјем Основног јавног тужилаштва у Нишу. Видети: чл. 9 у вези чл. 3 Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва, Сл. гласник РС, бр. 101/2013.

Основни суд у Нишу је предлог за продужење изречене хитне мере усвојио у 537 случајева (дакле, у огромној већини случајева, тј. 97,3%), а одбио у 15 случајева. Против осам решења о одбијању предлога за продужење Основно јавно тужилаштво у Нишу је изјавило жалбу. Виши суд у Нишу је, као другостепени суд, у седам случајева одбио жалбу, односно потврдио првостепено решење о одбијању предлога за продужење изречене хитне мере. Само у једном случају Виши суд у Нишу је жалбу делимично усвојио и у том делу преиначио првостепено решење.

Од 823 примљених наредби полицијских управа о изреченим хитним мерама, јавно тужилаштво дало је предлог за продужење трајања изречених хитних мера у 552 случајева (67%). То значи да је у одређеном броју случајева (271, односно 33%) било закључено да су хитне мере у свом основном трајању од 48 часова допринеле превенцији насиља и да више није постојала непосредна опасност да ће се акт насиља догодити, те да је остварена сврха превенције. У случајевима где је било предложено продужење трајања хитне мере (552, односно 67%), јавно тужилаштво је проценило да с обзиром на виши степен интензитета опасности од насиља, као и других релевантних индикатора, трајање хитне мере треба продужити. Одлука суда о продужењу трајања хитне мере (у 537 случајева, односно 97%) потврдила је процену јавног тужилаштва, што указује да су тужилаштво и суд озбиљно приступили питању непосредне опасности, уважавајући значај превенције. Анализа превентивног дејства продужених хитних мера нужно зависи од постојања (евентуалне) накнадне процене постојања ризика од насиља, након протекла периода за који је хитна мера продужена. Ипак, таква могућност није предвиђена Законом.

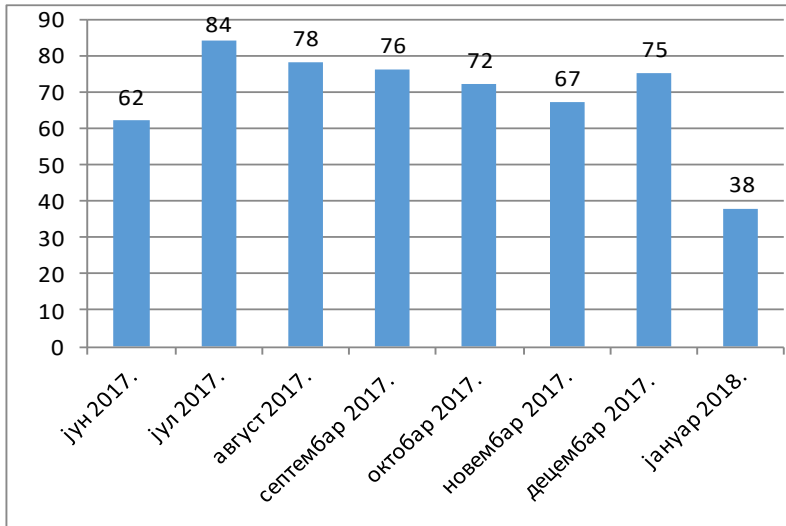
У 60 случајева су учиниоци насиља којима је била изречена хитна мера (9% од броја укупно изречених хитних мера од стране Полицијске управе у Нишу) прекршили наредбу полиције, те су против њих поднете прекршајне пријаве и Прекршајни суд у Нишу им је изрекао казне затвора у распону до 60 дана (у свих 60 случајева). Следи да је скоро сваки десети учинилац из посматраног узорка прекршио наредбу у посматраном периоду, те се може закључити да су наредбе у огромној већини случајева поштоване.

Summa summarum, из података из Табеле 3 евидентно је интензивније пријављивање насиља,³² као и значајно повећање изрицања хитних мера (забране контакта и приласка и удаљење и стана), што је и статистички потврђено.³³

32 Недостаје податак о броју пријава насиља пре примене Закона, ради упоредне анализе, али је и без тога евидентно да су жртве и други чланови породице подстакнути да пријављују насиље. Број од 839 пријава у шестомесечном периоду говори у прилог томе.

33 У погледу забране контакта и приласка $p = 0,000$, а у погледу удаљења из стана $p = 0,011$, када је реч о броју случајева са изреченим хитним мерама у односу на број

Табела 4. Број предмета Основног суда у Нишу у случајевима насиља у породици, по месецима.³⁴



Табела 4 омогућава увид у учесталост изрицања хитних мера по месецима, по којима је касније поступао Основни суд у Нишу. Током јула 2017. године изречено је највише хитних мера (84), док је најмање хитних мера изречено јуна 2017. године (62). По месецима, просечно је било изречено 73,4 хитних мера, а укупно за цео посматрани период (без јануара) 514 хитних мера. Приметан је приближно једнак број случајева изречених хитних мера током посматраних месеци.

Табела 5. Структура учинилаца насиља и жртава насиља на узорку случајева насиља у породици пред Основним судом у Нишу током јуна, августа и децембра 2017. године.

Својства	Учиницац насиља		Жртва насиља	
	Број	Процент	Број	Процент
Пол				
Мушки пол	182	90,5%	31+182*	16,9%
Женски пол	19	9,5%	143+183**	78,2%
Непознато	0		9	4,9%

случајева у којима то није учињено.

34 Истраживање је обухватило период до 15. јануара 2018. године, што значи да је до краја месеца јануара укупно било више од 38 предмета.

Старост		
Најмлађи узраст	19	13
Најстарији узраст	88	80
Просечни узраст	43,26	40,28
Пребивалиште		
Град	141	
Село	60	
Укупно случајева: 201		

* Овако приказан податак указује на следеће: у 31 случају једина жртва насиља била је особа мушког пола, а у 18 случајева где је постојало више жртава насиља, једна од њих је била особа мушког пола.

** Овако приказан податак указује на следеће: у 143 случаја једина жртва насиља је била особа женског пола, а у 18 случајева где је било више жртава насиља, једна од њих је била особа женског пола.

Табела 5 показује да је на узорку случајева насиља у породици пред Основним судом у Нишу током јуна, августа и децембра 2017. године, полна структура учинилаца насиља таква да је у 90,5% случајева учинилац било лице мушког пола, док је у 9,5% случајева учинилац било лице женског пола. Следи да постоји значајна разлика у учесталости случајева насиља у породици према полу учиниоца, односно да су у огромном броју случајева насиља учиниоци били лица мушког пола, а што је и статистички потврђено.³⁵

Полна структура жртава насиља показује да је у 78,2% случаја жртва било лице женског пола, у 16,9% случајева лице мушког пола, а за 4,9% случајева не постоје подаци о полу жртве у евиденцији Основног суда у Нишу. Следи да су у огромном броју случајева насиља жртве биле особе женског пола.³⁶ Ови налази очекивано потврђују да међу учиниоцима насиља преовлађују мушкарци, док међу жртвама насиља преовлађују особе женског пола.

Старосна структура учинилаца насиља, приказана у Табели 5, показује да је најмлађи учинилац имао 19 година, а најстарији 88 година.³⁷ Старосна структура жртава насиља показује да је најмлађа жртва имала 13 година,

35 Статистичка значајност износи $p = 0,000$.

36 Због 18 случајева у којима је било више жртава насиља, од којих једно или више лица женског пола и једно или више лица мушког пола, није било могуће дати вредности хи-квадрат теста и одредити статистичку значајност.

37 Закон се примењује само према учиниоцима пунолетним лицима, те отуда нема података о малолетним лицима као учиниоцима насиља у породици.

а најстарија 80 година.³⁸ Занимљив је податак о блиским вредностима просечне старости учинилаца насиља (43,26) и просечне старости жртава насиља (40,28). У просеку, то су људи средње животне доби.

Коначно, Табела 5 показује да је у 141 случају учинилац имао пребивалиште у граду, док је у 60 случајева учинилац имао пребивалиште у селу. Очекивано следи да је број случајева у којима је учинилац из града значајно већи од броја случајева у којима је учинилац из села.³⁹

Табела 6. Сроднички односи између учинилаца насиља и жртава насиља на узорку случајева насиља у породици пред Основним судом у Нишу током јуна, августа и децембра 2017. године.

Међусобни сроднички однос	Број случајева
Брачна веза	59
Бивша брачна веза	10
Ванбрачна веза	19
Бивша ванбрачна веза	2
Партнерски однос (емотивна веза, вереници)	8
Бивши партнерски однос	2
Жртва је потомак учиниоца	35
Жртва је предак учиниоца	40
Жртва је сродник по крви у побочној линији учиниоцу	8
Жртва је тазбински сродник учиниоцу	7
Непознато сродство	11
Укупно случајева: 201	

На основу података представљених у Табели 6 изводимо закључке и о структури сродничких односа између учинилаца насиља и жртава насиља на датом узорку. Дâ се приметити то да је у највећем броју случајева реч о насиљу једног од супружника према другом супружнику (59), према свом претку (40) и према свом потомку (35). Потом следе случајеви насиља према ванбрачном супружнику (19) и према партнеру (8). Насиље

38 У евиденцији Основног суда у Нишу о жртвама малолетним лицима, у одређеном броју случајева нема података о годинама старости, већ само стоји ознака „малолетник“, те је могуће да је било и жртва млађих од 13 година.

39 Статистичка значајност износи $p = 0,000$.

је најзаступљеније у наведеним породичним односима.⁴⁰ Када томе додамо случајеве насиља према бившем супружнику (10), према бившем ванбрачном супружнику (2) и према бившем партнеру (2), следи да су најбројнији случајеви насиља према лицу са којим се учинилац налази, или се налазио, у емотивној и интимној вези.⁴¹ Подаци показују и одређени број случајева насиља према сроднику по крви у побочној линији, тј. према сестрама и браћи (8), као и према тазбинским сродницима (7). У евиденцији Основног суда у Нишу постоји и одређени број случајева насиља за које не постоји податак о међусобном сродничком односу учиниоца и жртве (11). Приметно је да су случајеви насиља присутни, мање или више, у свим областима породичног живота – према партнеру, према сродницима по крви и према тазбинским сродницима.

4. Закључак

Спроведено истраживање примене Закона о спречавању насиља у породици донело је интересантне налазе. Пре свега, очито је да је у периоду од почетка примене Закона повећана активност полиције, тужилаштва и судова у области спречавања и кажњавања случајева насиља у породици. Изрицањем хитних мера учинилац се упозорава да се насиље неће толерисати и истовремено се жртви пружа моментална заштита од сваког предстојећег насиља. На тај начин регулисан је механизам превенције насиља у породици, који допуњује постојећи механизам кажњавања насиља у породици и заштите жртава насиља.

Но, остваривање превенције путем хитних мера треба да има јасан показатељ у виду смањеног броја кривичних поступака због кривичних дела са елементом насиља у породици, у односу на период пре почетка примене Закона. Истраживање показује значајан пораст броја кривичних поступака пред Основним судом у Нишу, због кривичних дела са елементима насиља према члановима породичне заједнице у периоду од почетка примене Закона. Велики је и пораст броја покренутих кривичних поступака за кривично дело насиља у породици из чл. 194 Кривичног законика. Но, ради процене стварних превентивних ефеката Закона, потребно је даље пратити тренд кретања броја кривичних поступака, у периоду дужем

⁴⁰ Случајеви насиља према супружнику, ванбрачном супружнику или партнеру, као и насиља према прецима и потомцима чине чак 80% случајева насиља у породици на посматраном узорку.

⁴¹ Према подацима у табели, 59 случајева насиља према супружнику, 10 према бившем супружнику, 19 према ванбрачном супружнику, 2 према бившем ванбрачном супружнику, 8 према партнеру и 2 према бившем партнеру, што укупно износи 100 случајева, односно половину од укупног броја случајева.

од шест месеци, и то не само у Основном суду у Нишу, него и у другим основним судовима у Србији.

Провера ефикасности механизма превенције у пракси зависи и од праћења случајева да ли је лице, којем је била изречена једна или обе хитне мере и њихов период трајања истекао, поново покушао или извршио акт насиља у породици.⁴² Само повезивањем података на овај начин било би јасно видљиво да ли су изречене мере заиста имале превентивно дејство. Уколико је лице извршило или поновило насиље у породици након истека изречене (и евентуално продужене) хитне мере, јасно је да хитна мера није остварила своју превентивну сврху.

Затим, истраживање очекивано потврђује да је интензивније пријављивање насиља, као и да је значајно повећање изрицања хитних мера (забране контакта и приласка и удаљење и стана) према мушкарцима него према женама. Потврђена су и очекивања већег броја изречених хитних мера према учиниоцима са пребивалиштем у граду него онима са пребивалиштем у селу, као и да међу жртвама насиља преовлађују припаднице женског пола.

На основу свега наведеног, може се рећи да је Закон у првих шест месеци примене остварио следеће резултате: 1) успешно је реализована међусобна сарадња полиције, тужилаштва и суда, 2) повећан је број пријава случајева насиља, и 3) повећан је број процесуираних случајева насиља, чији је предуслов управо пријављивање насиља. Закључујемо да примена Закона има одређене позитивне ефекте, у виду веће активности државних субјеката и охрабрења грађана да пријављују насиље у породици. Свакако треба имати у виду и то да је реч о првих шест месеци примене Закона, те да се његови дугорочни ефекти тек имају испољити.

Мешање државе у сферу најинтимнијих друштвених односа – породичних односа – нужно је оправдано насиљем од кога се жртва није могла одбрани. Случајеви насиља у породици представљају акте разарања међусобних веза унутар основне јединице сваког друштва. Улога државе да спречава и кажњава насиље у породици стога је неопходна, али само у одговарајућој мери, не заборављајући значај едукације да насиље није друштвено прихватљиво.

42 Подаци о раније одређеним мерама заштите од насиља у породици део су евиденција које полицијска управа, суд и јавно тужилаштво треба у воде у случајевима насиља у породици, сходно чл. 32 Закона. Међутим, ови подаци нису били доступни за потребе овог истраживања. Указујемо на то да је сходно чл. 32, ст. 10 Закона прописано формирање Централне евиденције о случајевима насиља у породици, коју треба да води Републичко јавно тужилаштво, али која (Централна евиденција) није била формирана у време спровођења истраживања.

Но, потребно је водити рачуна и о томе да се пружање заштите потенцијалној жртви не претвори у своју супротност. Када лице незадовољно међусобним односом са чланом своје породице, пријављује насиље и излаже наводног учиниоца непријатним проверама од стране полицијских службеника. То се такође може подвести под одговарајући облик насиља. Стога ће успостављање равнотеже између потребе за државном интервенцијом у сферу интимних односа и очувања приватног карактера тих односа и њиховог ненарушавања, представљати прави изазов за нашу државу и убудуће. Да ли је таква равнотежа остварена и последице евентуалног неуспеха биће предмет неког будућег истраживања.

Литература/References

Закон о изменама и допунама Кривичног законика. Службени гласник РС. Бр. 94/2016.

Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици. Службени гласник РС – Међународни уговори. Бр. 12/13.

Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава. Службени гласник РС. Бр. 101/2013.

Закон о спречавању насиља у породици. Службени гласник РС. Бр. 94/2016.

Кривични законик. Службени гласник РС. Бр. 85/2005, 88/2005 – испр, 107/2005 – испр, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016.

Aleksandar Mojašević, LL.D.

Associate Professor,
Faculty of Law, University of Niš

Bojana Arsenijević, LL.M.

PhD Student,
Faculty of Law, University of Niš

ANALYSIS OF THE APPLICATION OF THE ACT ON PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE AT THE MUNICIPAL COURT IN NIŠ

Summary

This paper analyzes the results of the application of the Act on Prevention of Domestic Violence (hereinafter: the PDV Act) in cases filed with the Basic/Municipal Court in Niš. Considering that one of the primary aims of this Act is to prevent any form of domestic violence (as a criminal offense), the key issue is whether the PDV Act has achieved this goal in the first several months since entering into force on 1st June 2017. In order to answer this question, the authors examine the effects of applying the provisions of this Act and, in particular, the procedural efficiency of competent state authorities, organizations and institutions in the prevention of domestic violence, as well as the effectiveness of the newly introduced institutes (risk assessment of violence, imposing urgent measures, etc.). The starting hypothesis is that the PDV Act has significantly contributed to the prevention of the criminal offense of domestic violence. To prove this hypothesis, the authors have collected and analyzed data from official records of competent state authorities (courts, prosecution offices and the police) on the subject matter of this research, which will provide the first comprehensive overview of domestic violence cases within the specific territorial jurisdiction and time frame. Upon identifying and comparing the distinctive features of individual domestic violence cases, the authors provide expert observations on the regular practices and exceptions that may be observed in the application of the new PDV Act.

Keywords: Act on the Prevention of Domestic Violence, application, Basic Court in Niš.